

Bijlage VMBO-GL en TL
2014

tijdvak 1

Nederlands CSE GL en TL

Tekstboekje

Hoeveel natuur kan een mens aan?

(1) Er is een probleem met grote dieren. In Epe en andere dorpen op de Veluwe wroeten wilde zwijnen tuinen om en in Zandvoort zijn het
5 damherten uit de Amsterdamse Waterleidingduinen die de rozenstruiken van de omwonenden opeten en ongelukken veroorzaken. En dat alles, doordat het goed gaat met
10 grote dieren in Nederland. “We hebben hun bedje gespreid”, zegt David Kleijn, ecoloog¹⁾ in Wageningen. “Herten, reeën, zwijnen, ganzen, kraanvogels, ze profiteren van de
15 door de landbouw toegenomen voedselrijkdom. En natuurgebieden zijn groot genoeg geworden voor soorten die veel ruimte nodig hebben.”

20 (2) Han Olff, hoogleraar aan de Universiteit van Groningen, zegt: “Het valt me op, dat we ons drukker maken om soorten die toenemen dan om soorten die afnemen. Met de

25 vlinder en vele andere soorten gaat het steeds slechter, maar dat lijkt ons niet zo bezig te houden.” Volgens hem heeft dat te maken met de omvang van de dieren. “Hoe groter
30 de soort, hoe groter het probleem. Hoe groter de beesten, hoe meer we vinden dat we moeten ingrijpen.” Volgens Olff kun je de grens trekken bij de das en de vos. “Dat het goed
35 gaat met de bosmuis en de veldmuis, vinden we geen enkel probleem. Zelfs met de boommarter en de steenmarter, waar het ook beter mee gaat, kunnen we goed leven, zolang
40 ze niet bij ons op zolder gaan zitten. De das en de vos, dat gaat nog net, al begint hier de problematische relatie al. Maar bij herten en wilde zwijnen gaan we echt problemen
45 zien.”

(3) Aan het einde van de vorige eeuw was de situatie nog overzichtelijk. De paar edelherten en wilde zwijnen in

Nederland zaten veilig opgesloten op
50 de Veluwe. Het waren ook de jaren
dat de eerste grote grazers in natuur-
gebieden werden geïntroduceerd.
“Dat was toen spannend en eng,”
zegt Han Olff, “maar tegenwoordig
55 komt elk wandelend gezin weleens
een koe of een paard tegen in de
natuur.”

(4) Het is geen toeval dat de omslag
begin jaren negentig kwam. Het
60 veelbesproken Natuurbeleidsplan,
dat in ieder geval tot voor kort
bepalend was voor het Nederlandse
natuurbeleid, trad toen in werking. Dit
plan betekende een radicale breuk
65 met het verleden. Niet langer was het
krampachtig behouden van de laatste
restjes natuur het uitgangspunt, maar
het idee dat de natuur het ook zelf
zou kunnen doen. Als gebieden maar
70 groot genoeg waren en met elkaar
verbonden werden, zou de achter-
uitgang van het aantal dier- en
plantensoorten vanzelf stoppen. Niet
iedereen was ervan op de hoogte dat
75 het al die tijd de bedoeling was, dat
in het dichtbevolkte – en agrarische –
Nederland echte natuur zou terug-
keren.

(5) Nu, ruim twintig jaar later, lijkt het
80 project tegen zijn grenzen aan te
lopen. Docent Sip van Wieren, die
aan de Universiteit van Wageningen
lesgeeft, zegt: “Het draait vooral om
de vraag of je vindt dat beesten de
85 ruimte moeten krijgen, ook in je eigen
domein, in je tuin of je akker, of dat je
van mening bent dat de twee
werelden van mens en wild dier vol-
ledig gescheiden moeten worden.
90 Vanuit dat laatste perspectief is de
Veluwe zo lek als een mandje.”

(6) Maar hoe nu verder? Hoeveel in
het wild levende dieren kan onze
maatschappij verdragen? Hoe
95 bestrijd je de overlast? Sip van

Wieren: “Het wordt tijd dat er eens
een paar scenario’s worden
besproken met alle relevante maat-
schappelijke organisaties.” Uitgangs-
100 punt is daarbij dat we wel iets
toleranter mogen zijn. Han Olff: “Het
is bijvoorbeeld fout om wilde zwijnen
te blijven opsluiten op de Veluwe. Zij
passen in veel meer delen van het
105 land. Bovendien horen zij tot een
fantastische diersoort die belangrijke
effecten heeft op het ecosysteem²⁾.”
Johan Thissen van de Zoogdier-
vereniging pleit al jaren voor een
110 ruimer woongebied voor wilde
zwijnen. “Maar je moet wel realistisch
zijn: je moet de aantallen laag
houden. Dat betekent dus dat er een
rol is weggelegd voor jagers.”

(7) In de nieuwe Natuurwet die er
aankomt, is het wilde zwijn voor het
eerst aangemerkt als jachtwild. Dit
lijkt tegenstrijdig met de plannen voor
natuurbehoud, en de anti-jacht-
120 organisaties zullen dit als slecht
nieuws beschouwen. Volgens Johan
Thissen kan het echter juist de door-
braak betekenen naar een bredere
verspreiding van het zwijn door
125 Nederland: eindelijk verlost van de
opsluiting op de Veluwe. De vereni-
ging Het Edelhert bepleitte onlangs
iets dergelijks voor het edelhert. “De
Veluwe is niet de ideale biotoop voor
130 dat dier”, zegt Bas Worm, vicevoor-
zitter van de vereniging. “Van nature
komt het dier voor in onder meer
beek- en rivierdalen.” De vereniging
zou willen dat ons grootste inheemse
135 hoefdier weer zou kunnen leven in
delen van Oost- en Zuid-Nederland.
Worm wijst erop dat er in Nederland
inmiddels tegen de honderdduizend
reeën rondlopen, zonder dat mensen
140 daar problemen mee hebben. Dat de
populaties edelherten vervolgens
‘beheerd’ moeten worden is duidelijk,

volgens Worm, wiens vereniging ook jagers in haar ledenbestand heeft.
145 **(8)** Maar, wat is er over van de gedachte dat de natuur het zelf kan regelen? Berend Voslamber, ganzenonderzoeker in de Ooijpolder, houdt nog strikt vast aan die gedachte. Hij
150 zegde zijn lidmaatschap van Vogelbescherming Nederland op na het ganzenakkoord, waarin er sprake was van afschot van ganzen. Zijn standpunt is mede ingegeven door
155 zijn ervaringen in de Ooijpolder, waar de populaties ganzen wel stabiliseren zonder jacht. “De natuur doet hier haar werk”, zegt hij. Ook de ecologen wijzen erop dat er aan de groei van

160 iedere populatie een keer een eind komt. En door het verder gaan met het verbinden van natuurgebieden zou de natuur wellicht in grote delen van het land min of meer haar gang
165 kunnen gaan, zoals dat in de Oostvaardersplassen nu gebeurt.
(9) De uitersten in het debat houden elkaar in een houdgreep. Veel wijst er echter op dat de koers gaat
170 richting meer hoefdieren die ook buiten natuurgebieden kunnen leven, in combinatie met meer afschot. Daarbij treedt de jager op als vervanger van de ontbrekende roof-
175 dieren.

*Naar een artikel van Caspar Janssen,
de Volkskrant, 2 juli 2011*

noot 1 ecoloog: wetenschapper die zich gespecialiseerd heeft in de bescherming van natuur en milieu

noot 2 ecosysteem: het geheel van planten en dieren in een gebied en de manier waarop deze zich tot elkaar en de omgeving verhouden

Vriendschap zonder verplichtingen

(1) Sociale netwerken zoals Hyves, Facebook en Twitter zeggen dat je altijd in contact staat met je vrienden. Maar stellen die vriendschappen ook iets voor? Of gaat het vooral om zelfpromotie? Jos de Mul, filosoof, heeft zijn bedenkingen over de waarde van meer dan honderd vriendschappen die mensen gemiddeld hebben op netwerken als Hyves, Facebook en Twitter. “Het is vriendschap light, net als bij frisdrank. Vriendschap zonder verplichtingen. Je kunt er heel makkelijk in en uit. En op internet is dat helemaal makkelijk: met één klik.”

(2) Al deze netwerken hebben een nieuwe dimensie gegeven aan menselijke relaties. Brengen deze afstandsrelaties de mensen dichter bij elkaar of leiden ze juist tot meer eenzaamheid? Stellen die vriendschappen wel iets voor of zijn ze niet meer dan een handig hulpmiddel? Essentiële vraag is dan natuurlijk: wat is vriendschap? Door de tijd heen bestaat hierover een vrij eenduidig beeld: dingen delen. Dat kunnen activiteiten zijn, interesses en vaak intieme gedachten.

(3) Er zijn, ruwweg, drie soorten vriendschap. De eerste is gebaseerd op nut. Je sluit vriendschap omdat je via de ander bijvoorbeeld hogerop kunt komen in je werk of omdat de ander erg geliefd is en dat dan ook op jou afstraalt. Dat is geen langdurige vriendschap. Zodra het voordeel voorbij is, is ook de vriendschap voorbij.

(4) De tweede soort is gebaseerd op plezier, genot. Je bent vrienden

omdat het gewoon fijn is om samen dingen te doen, bijvoorbeeld samen naar de kroeg gaan. Als die reden wegvalt, eindigt de vriendschap. Deze vriendschappen duren wel langer dan voordeelvriendschappen.

(5) De derde vorm is gebaseerd op welwillendheid, en is dus de meest zuivere. Je waardeert het karakter van de ander en om die reden word je vrienden. Dit noemen we doorgaans ware vriendschap.

Vrienden door dik en dun.

(6) Er is onderzoek gedaan naar hoeveel vrienden Nederlanders hebben die op deze laatste vorm zijn gebaseerd. Dat zijn er tussen de drie en zes. In de Verenigde Staten is dat aantal de laatste jaren afgenomen van vier naar twee. Een reden daarvoor zou kunnen zijn dat mensen het erg druk hebben en daardoor geen tijd hebben voor vriendschappen. Dat zou de mensen individualistischer en minder sociaal maken.

(7) Volgens de sociologen Duyvendak en Hurenkamp is de individualisering in Nederland een fabeltje. Volgens deze wetenschappers is er eerder sprake van het veranderen van gemeenschappen. Vroeger waren die nog zeer hecht, sociaal en controlerend. Gemeenschappen zijn steeds vluchtiger geworden: je hebt makkelijker toegang en ze zijn vrijblijvender.

(8) Volgens De Mul zijn we niet minder sociaal geworden, maar zijn de sociale contacten vluchtiger van aard geworden. Dat zien we terug in de sociale netwerken. “Facebook is meer een bekendennetwerk dan een

85 vriendschapsnetwerk. Het aantal
echte vrienden is in Nederland echter
nauwelijks afgenomen.”

90 **(9)** De mens heeft altijd behoefte
gehad contact te onderhouden met
andere. Nieuwe media zoals Hyves
en Facebook voldoen aan deze
behoefte, doordat deze media mak-
kelijk toegankelijk zijn en doordat ze
een ideaal middel zijn om je te
95 presenteren. Antheunis, universitair
docent sociale aspecten van nieuwe
media, zegt daarover: “Op internet is
het heel makkelijk je op je beste
manier te onderscheiden. Je kunt je
100 daar goed profileren. Je hebt op
internet namelijk meer controle over
je eigen positie dan in de fysieke
wereld¹⁾, bijvoorbeeld door een iets
mooiere foto op je pagina te
105 plaatsen. Je kunt dus optimaliseren
wie je bent, zonder te liegen. Daaren-
tegen is in de echte wereld het non-
verbale, zoals blozen, weer belang-
rijker.”

110 **(10)** Ondanks de rijkelijk bestede tijd
op sociale netwerken, zijn er echter
maar weinig pure
onlinevriendschappen. De meeste
vriendschappen op de sociale net-
115 werken zijn vriendschappen tussen

mensen die elkaar al in de fysieke
wereld, offline, hebben ontmoet,
benadrukt zowel De Mul als
Antheunis. Internet is meer een

120 aanvulling dan een vervanging.
Ongeveer veertien procent ontstaat
online. Het grootste deel stopt of gaat
elkaar ook in de fysieke wereld zien.

(11) Sociale netwerken blijken tot nu
125 toe niet meer of minder dan een
toegankelijk communicatiemiddel te
zijn. Ondanks alle bedenkingen en
neveneffecten, hebben de sociale
netwerken, volgens zowel De Mul als
130 Antheunis, een positief effect op het
sociaal leven van degenen die er
gebruik van maken. Zij vinden het
immers prettig communiceren.

(12) Het is volgens De Mul nog te
135 vroeg om te zeggen dat er een ver-
andering plaatsvindt. Wie weet,
filosofeert Antheunis, hebben we
over veertig, vijftig jaar alleen nog
maar via sociale media contact met
140 anderen. “Maar momenteel is de
behoefte aan face-to-facecontact nog
te groot. Ondanks alle mogelijkheden
van de sociale media ontmoeten
mensen elkaar nog steeds het liefst
145 in het echt.”

*Naar een artikel van Dick Hofland,
de Gelderlander, 8 januari 2011*

noot 1 fysieke wereld: de echte wereld waarin je elkaar kunt aanraken

Voor mij betekent EBS Echt Bewust Schoon

Ook Mirjam en Jimmy reizen met de nieuwe bus van EBS

“Ik ga vaak samen met Jimmy op pad. Met de bus. Want dat is beter voor het milieu. Maar dat geldt natuurlijk alleen als de bus niet nog meer slechte stoffen uitstoot dan m'n auto. De nieuwe bussen van EBS zijn duurzaam gebouwd met een superschone motor. En dat vind ik een fijn idee. Zo kan Jimmy in de toekomst ook nog van de natuur genieten.”

**Wat betekent EBS voor U?
Vraag een gratis dagkaart aan
op welkombijebbs.nl**

EBS **uw nieuwe bus
in Waterland**

*Naar een advertentie, Spits,
15 december 2011*

De bonus van het boerenbestaan

(1) Opeens had Dimitri Kneppers het “helemaal gehad met het nacht-
leven”. Twintig jaar lang had hij als DJ Dimitri in alle belangrijke clubs
5 gestaan, van Ibiza tot Detroit. Maar toen was het op. Het was tijd voor
“een haakse bocht” in zijn leven. Kneppers: “Ik dacht: die muziek van
mij is passé. Wat wil ik nou echt?” Hij
10 besloot te gaan werken op een biologische zorgboerderij. “Die band met
het buitenleven had ik altijd al”, zegt de 44-jarige dj. “Het veelal lichame-
lijke werk en het altijd buiten zijn vind
15 ik heerlijk.” En elke werkdag was voor hem anders. “Het ene moment
ben je de koeien aan het melken, daarna loop je weer tussen de
bloemkolen of andere gewassen.
20 Hoewel het werk soms zwaar kan zijn, is het een perfecte manier om
mijn hoofd leeg te maken. Het eerste jaar ben ik ook helemaal niet met
muziek bezig geweest.”
25 (2) Kneppers is niet de enige. Een snelgroeiend aantal mensen in
Europa en Amerika probeert het boerenbestaan uit. Voor sommigen is
het een manier om eens rond te
30 kijken in de wereld, anderen willen uiteindelijk hun eigen boerderij
beginnen. De beginnende boeren en boerinnen voelen zich geïnspireerd
door de vraag naar lokale producten,
35 zorgen over het milieu en de kans om in de buitenlucht te werken. Ze doen
ervaring op door vrijwilligerswerk, korte baantjes, stages en universi-
taire trainingen.
40 (3) De industriële landbouw is tientallen jaren de norm geweest.
“Jongeren geven om de aarde. Ze

hebben zich als gemeenschappelijk
doel gesteld om duurzame en
45 gezonde manieren te vinden om voedsel te produceren.” Dit zegt
Edith Daniel van Demeter Internatio-
naal in het Duitse Darmstadt, dat wereldwijd biodynamische¹⁾ boerde-
rijen van een keurmerk voorziet.
50 “Gezond voor onze planeet, voor de grond en voor de mensen.” Demeter
heeft de afgelopen tien jaar een sterk toenemende belangstelling voor het
boerenvak geconstateerd.
55 (4) Bijna de helft van de Nederlandse boeren is 55 jaar of ouder; een op de
vijf is zelfs ouder dan 65 jaar. Veel van het nu gebruikte akkerland zal
60 dus in de komende tien tot vijftien jaar van eigenaar wisselen. Het
uitproberen van het boerenbestaan is dan ook niet alleen goed voor de
boeren, maar ook goed voor het
65 boerenbedrijf. In heel Europa is de situatie vergelijkbaar met Nederland.
(5) World Wide Opportunities on Organic Farms (WWOOF) is het
grootste uitwisselingsprogramma ter
70 wereld voor vrijwilligerswerk op boer-
derijen in Engeland, aldus program-
macoördinator Scarlett Penn.
“WWOOF’ers zijn onderling erg
verschillend”, weet ze. “Sommigen
75 willen hun eigen stuk land en willen graag veel leren over het boeren-
leven, anderen willen gewoon lekker buiten werken en wat van de wereld
zien.”
80 (6) Jonge boeren maken vaak gebruik van WWOOF voordat ze
beginnen aan een formele stage of aan een studie over duurzame land-
bouw. “Ik heb een tijdje WWOOF

85 gedaan voordat ik naar school ging,
omdat het een prima manier is om
allerlei boerenbedrijven mee te
maken”, zegt Josephine Connelly. Zij
is nu bezig aan haar tweede jaar van
90 een vierjarige cursus biodynamische
landbouw aan de Warmonderhof in
Dronten. In dit centrum is het Groen-
horst College werkzaam. Dit college
biedt een vierjarige beroepsopleiding
95 aan. Er is ook een tweejarige
opleiding voor volwassenen van elke
leeftijd.

(7) Josephine studeert 's ochtends
theorie en werkt 's middags op een
100 van de vier boerderijen die ver-
bonden zijn aan de school. “We
hebben een boerderij met koeien,
een boerderij voor kleinschalige
tuinbouw, eentje voor grootschalige
105 landbouw en we hebben een boom-
gaard. Ik kan dus verschillende
dingen uitproberen”, zegt Connelly,
die besloten heeft zich toe te leggen
op kleinschalige tuinbouw.

110 **(8)** Gied Donkers onderwijst agrarische
technieken op het Groenhorst
College. Volgens hem wordt een
steeds groter aantal studenten
aangesproken door veranderingen op
115 het gebied van lokale productie en
milieubewustzijn. “Onze studenten
hebben één ding gemeen”, aldus
Donkers. “Ze geven om de aarde. Ze
zijn erg idealistisch als het over hun
120 toekomst gaat. De studenten hebben
steeds meer het idee dat je landbouw

kunt inzetten als instrument van
verandering, als een manier om echt
iets bij te dragen.”

125 **(9)** Omdat nu op diverse scholen
cursussen duurzame landbouw
worden aangeboden, leren steeds
meer mensen het boerenbedrijf
kennen door stages op het platte-
130 land. In Amerika is die trend duidelijk
te zien. De belangrijkste bron voor
stages op boerderijen is de start-
pagina die wordt beheerd door
ATTRA, de landelijke informatie-
135 dienst voor duurzame landbouw. De
site vormt een database met circa
veertienhonderd boerderijen die een
leerplek aanbieden. Dit aantal is in
de laatste twee jaar verdubbeld,
140 aldus Katherine Adam, die de data-
base beheert. Adam schrijft de toe-
name niet alleen toe aan de
groeiende belangstelling voor duur-
zame landbouw, maar ook aan de
145 economische misère. “Als de econo-
mie hapert, gaan de boerderijen
meer op stagiaires leunen, vooral de
kleinere bedrijven”, merkt ze op.
(10) “Ik ben herboren op het platte-
150 land”, blik Kneppers terug op zijn
beslissing om even gas terug te
nemen van een druk leven. “Je hebt
daar vrede met wat je doet.” Na drie
jaar in de buitenlucht is DJ Dimitri
155 weer begonnen met draaien. “Dankzij
de boerderij barst ik weer van de
energie.”

*Naar een artikel van Diane Daniel,
Ode, maart 2011*

noot 1 biodynamische landbouw: landbouw waarbij het milieu meer centraal staat dan bij de
industriële landbouw

*De teksten die voor dit examen gebruikt zijn, zijn bewerkt om ze geschikt te maken voor het examen. Dit is gebeurd met respect voor de opvattingen van de auteurs. Wie kennis wil nemen van de oorspronkelijke teksten, raadplege de vermelde bronnen.
Het College voor Examens is verantwoordelijk voor vorm en inhoud van dit examen*